

ВСТУП

Політика надвлади

ВІДКОЛИ КОНТИНЕНТИ почали політично взаємодіяти, близько п'ятисьохліття тому, Євразія була центром світової влади. Різними способами в різні часи народи, що населяли Євразію, — хоча здебільшого народи з західноєвропейської периферії — проникали до різних регіонів світу й домінували над ними, а окремі європейські держави здобули особливий статус і привілеї найбільших потуг світу.

Останнє десятиліття ХХ століття засвідчує тектонічний зсув у світових подіях. Уперше за всі часи позаєвропейська сила постала не лише як ключовий арбітр у взаєминах між європейськими владами, але і як світова верховна влада. Крах і розпад Радянського Союзу став останнім кроком у швидкому піднесенні влади Західної півкулі, Сполучених Штатів як єдиної і першої справи глобальної влади.

Євразія, проте, зберігає свою геополітичну вагу. Не лише на її західній периферії — у Європі — все ще розташована значна частина світової політичної та економічної влади, але й східний регіон — Азія — за останній час став важливим осередком економічного зростання і політичного впливу. Отже, проблема того, наскільки добре Америка, залучена до глобальних процесів, здатна буде розв'язати складні євразійські владні

стосунки — особливо чи стримає вона появу домінантної й антагоністичної влади в Євразії, — залишається вирішальною для здатності Америки відігравати глобальну роль.

Звідси випливає, що, крім культивування різноманітних новітніх вимірів влади (технологія, комунікація, інформація, як і торгівля та фінанси), американська зовнішня політика повинна зберігати геополітичні зацікавлення й використовувати свій вплив у Євразії таким чином, щоб утворювалася стала континентальна рівновага зі Сполученими Штатами як арбітром.

Отже, Євразія — це шахівниця, на якій і далі триватиме гра за глобальне верховенство, і до цієї боротьби залучена геостратегія — стратегія керування геополітичними інтересами. Варто зауважити, що ще в 1940 році два претенденти на глобальну владу, Адольф Гітлер і Йосип Сталін, недвозначно погодилися (в таємних переговорах у листопаді того року), що Америка мусить бути витіснена з Євразії. Обидва усвідомлювали, що ін'єкція американської сили в Євразію перешкоджатиме здійсненню амбіцій щодо глобального домінування. Обидва поділяли переконання, що Євразія є центром світу і той, хто контролює Євразію, контролює світ. За півстоліття проблема постала знову: чи триватиме американська присутність у Євразії і яких меж вона може сягати?

Остаточна мета американської політики повинна бути добродійною і далекосяжною: сформувати дійсно дієву в співпраці глобальну спільноту, дотримуючись перспективних тенденцій і фундаментальних інтересів людства. Але нині залишається незаперечним факт відсутності євразійського претендента, здатного домінувати над Євразією і тим кинути виклик Америці. Тому формулювання *всебічної та інтегрованої євразійської геостратегії є метою цієї книги.*

*Збіднев Бжезінський
Вашингтон, квітень 1997 р.*

РОЗДІЛ 1

Гегемонія нового типу

ГЕГЕМОНІЯ СТАРА ЯК СВІТ. Але сучасне глобальне верховенство Америки вирізняється швидкістю своєї з'яви, всесвітнім розмахом і способом застосування. Упродовж одного століття Америка трансформувалась і самостійно, і під впливом міжнародних динамічних сил: з країни, відносно ізольованої в Західній півкулі, — до сили безпрецедентного всесвітнього розмаху та багатства.

КОРОТКИЙ ШЛЯХ

ДО СВІТОВОГО ВЕРХОВЕНСТВА

Іспано-американська війна 1898 року була першою загарбницькою війною Америки. Вона поширила американську владу далеко в Тихий океан, від Гаваїв до Філіппін. На межі століття американські стратеги вже розвивали доктрину двоокеанського морського верховенства, а американські морські сили кинули виклик переконанню, що Британія «панує на морях». Американські претензії на особливий статус охоронця безпеки Західної півкулі, проголошені на початку століття доктриною Монро і надалі утверджувані приписаним Америці «очевидним

призначенням», ще посилилися завдяки спорудженню Панамського каналу, який сприяв домінуванню на Атлантичному й Тихому океанах.

Основу для зростання американських геополітичних амбіцій забезпечила швидка індустріалізація економіки країни. До вибуху Першої світової війни чимдалі більша економічна потуга Америки вже сягала близько 33 % світового валового національного продукту (ВВП) і посунула Велику Британію з позиції провідної індустрії світу. Такому визначному економічному динамізмові сприяла культура, схильна до експериментування й новаторства. Політичні інституції Америки та економіка вільного ринку створили безпрецедентні можливості для амбітних, бунтівливих винахідників, у яких архаїчні привілеї чи жорсткі суспільні ієрархії не придушували особистих прагнень і мрій. Коротко кажучи, національна культура була унікально сприятливою для економічного зростання і, приваблюючи та швидко асимілюючи найталановитіших людей із-за кордону, збільшувала національну силу.

Перша світова війна дала нагоду для першого масового проникнення американських військових сил у Європу. Відносно ізольована раніше сила нараз переправила через Атлантику кількості тисяч війська — трансокеанська військова експансія, безпрецедентна за розміром та розмахом, сигналізувала про з'яву нового великого гравця на міжнародній арені. Також дуже важливо те, що війна підштовхнула першу велику американську спробу застосувати американські засади щодо вирішення міжнародних проблем до Європи. Знамениті «чотирнадцять пунктів» Вудро Вільсона становили ін'єкцію в європейську геополітику американського ідеалізму, підсиленого американською міццю. (За півтора десятиліття до того Сполучені Штати відіграли провідну роль у залагодженні конфлікту між Росією і Японією, заявивши про свою зростаючу міжнародну вагу.) Отже, поєднання американського ідеалізму та американської сили дало себе відчувати на світовій арені.

Попри те, Перша світова війна загалом усе ж була переважно європейською, а не глобальною. Але її саморуйнівний характер позначив початок кінця європейської політичної, економічної та культурної вишесті над рештою світу. У ході війни жодна європейська сила не була здатна вирішально переважити — і на наслідки війни сильно вплинуло втручання в конфлікт нової могутньої несвропейської сили, Америки. Відтоді Європа ставатиме дедалі більше об'єктом, а не суб'єктом глобальної політики сили.

Проте цей короткий спалах американського лідерства не привів до тривалої американської участі у світових справах. Навпаки, Америка швидко відступила в самовдоволеній прихисток ізоляціонізму та ідеалізму. Хоча з середини 20-х — початку 30-х років на європейському континенті набирала сили тоталітаризм, американська влада, яка на той час володіла могутнім двоокеанським флотом, що явно переважав британські військово-морські сили, трималась осторонь. Американці вважали, що ліпше залишатися спостерігачами глобальної політики.

З такою позицією узгоджувалась американська концепція безпеки, базована на сприйнятті Америки як континентального острова. Американська стратегія ґрунтувалася на захисті берегів і тому була вузьконаціональною, в ній мало уваги зверталось на глобальні міркування. Вирішальними міжнародними гравцями все ще лишалися європейські країни і — дедалі більше — Японія.

Європейська ера у світовій політиці дійшла завершення під час Другої світової війни, першої справді глобальної. Триваючи водночас на трьох континентах, цікавито охопивши Атлантичний і Тихий океани, вона символічно явила свій глобальний вимір, коли британські і японські солдати (що представляли відповідно віддалений західноєвропейський острів і так само віддалений східноазіатський острів) зіткнулися за тисячі миль від своїх домівок на індійсько-бірманському кордоні. Європа й Азія перетворилися на єдине поле бою.

Якби наслідком війни стала перемога нацистської Німеччини, тоді могла б утворитись одна панівна європейська влада. (Перемога Японії на Тихому океані принесла б країні домінуючу далекосхідну роль, але найімовірніше, що Японія залишилася б лише регіональним гегемоном.) Натомість поразка Німеччини була остаточно вирішена в основному двома позаєвропейськими переможцями — Сполученими Штатами і Радянським Союзом, які стали спадкоємцями нездійсненого прагнення Європи до глобального верховенства.

У наступні п'ятдесят років домінувало двопомісне американсько-радянське змагання за глобальне верховенство. Де в чому змагання між СРСР і США стало здійсненням улюблених теорій геополітиків: воно протиставляло провідну морську силу світу, що домінувала на Атлантичному й Тихому океанах, провідній світовій силі на суходолі, першорядній на євразійському материках (а китайсько-радянський блок охоплював простір, який дивовижно нагадував обриси Монгольської імперії). Геополітичний вибір був дуже виразним: Північна Америка проти Євразії — і поставлений на карту світ. Переможець по-справжньому панував би над планетою. Ніхто інший не став би на дорозі переможця.

Кожен із суперників мав для світу свій ідеологічний задум, сповнений історичного оптимізму; для кожного цей задум виправдовував зусилля й посилював переконання в неминучій перемозі. Кожен із суперників явно домінував у межах свого простору — на відміну від імперських європейських претендентів на глобальну гегемонію, жоден із яких не спромігся встановити вирішальну перевагу в самій Європі. І кожен використовував власну ідеологію для посилення свого впливу на васалів і підвладних у спосіб, який дещо нагадував добу релігійних воєн.

Послання глобального геополітичного розмаху і проголошеної універсальності конкурентних догм надало